

YABANCI PARA İLE YAPILAN İŞLEMLERDE OLUŞAN KUR FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Şenol ÇETİN*

I. GİRİŞ

Bilindiği üzere Türkiye’de mukim kişi ve kurumların muhasebe kayıtlarını Türk para biriminde yapmaları; bu muhasebe kayıtlarına dayanak oluşturan belgelerin ise yabancı para birimi cinsinden düzenlenmesi halinde bu belgelerde Türk parası karşılığının hesaplanabilmesi için işlem kurunun veya belgedeki işlem tutarının Türk parası karşılığının gösterilmesi zorunludur. (VUK m.215) Belgelerde yabancı para birimi kullanılmasına sıklıkla rastlanılmaktadır. Ancak yabancı para birimi cinsinden defter tutan mükellefe pek rastlanılmamaktadır.

Yabancı para cinsinden yapılan işlemlerin muhasebeleştirilmesinde ve mali tablolarında yabancı para ile ifade edilen iktisadi kıymetleri bulunan işletmelerin, bu kıymetleri raporlarken yapmış oldukları değerlemeler sonucunda oluşan kur farklarını değişik hesaplara kaydetmeleri, sınıflandırma hatalarına neden olabilmektedir. Sınıflandırma hataları da mali tabloları yorumlayan kişileri ticari işletmenin mali durumu ve performansı hakkında yanlış bilgi sahibi olmasına yol açmaktadır. İlk muhasebeleştirme, değerlendirme, ödeme ve tahsilat işlemleri sonucunda oluşan kur farklarının aktarılacakları hesaplar hakkında uygulama ve doktrinde farklı görüş ve yaklaşımların mevcut olması, yabancı para ile temsil edilen işlemlerin muhasebeleştirilmesinde ve raporlanmasında uygulama birliğinin olmadığını göstermektedir.

Bu yazımızda; yabancı para ile yapılan işlemlerin muhasebe kayıtlarına alınması, dönem sonlarında veya raporlama tarihinde değerlendirilmesi, muhasebe kayıtlarına alındığı tarih ile tahsilat veya ödeme tarihlerinde oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesi ele alınmıştır.

II. PARASAL OLMAYAN VARLIK VE KAYNAKLARA İLİŞKİN KUR FARKLARI

Bilanço usulünde defter tutan işletmelerin varlıkları ve kaynakları parasal olan ve parasal olmayan varlık ve kaynaklardan oluşmaktadır.

* Yeminli Mali Müşavir

Yabancı para ile ifade edilen parasal olmayan varlık ve kaynakların muhasebe kayıtlarına alınmasında (ilk muhasebeleştirme) varlık veya kaynağın ticari işletmeye alındığı tarihteki işlem kurları kullanılır. Bu şekilde edinilmiş olan parasal olmayan varlık ve kaynaklar değerlendirme gününde / raporlama tarihinde kur değerlemesine tabi tutulmaz. Bu iktisadi kıymetler tarihi maliyetleri ile raporlanır.

III. PARASAL VARLIK VE KAYNAKLARA İLİŞKİN KUR FARKLARI

VUK. Mük. 298. maddesinde parasal kıymetler; “Türk Lirasının değerindeki değişimler karşısında nominal değerleri aynı kaldığı halde satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kıymetler. (Yabancı paralar da parasal kıymet olarak dikkate alınır.)” şeklinde tanımlanmıştır. Maddeye ilişkin olarak yayımlanan tebliğlerde parasal ve parasal olmayan kıymetler Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğ eki Tek Düzen Hesap Planındaki hesaplar bazında ayrıştırılmıştır. (328 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ Ek-1 ve Ek-2)

VUK. 280. maddesinde de yabancı paraların, yabancı para ile temsil edilen senetli veya senetsiz borç ve alacakların borsa rayiciyle değerlendirileceği; yabancı paralar için borsa rayicinin bulunmaması durumunda değerlemede Maliye Bakanlığı’na belirlenen kurların esas alınacağı hüküm altına alınmıştır. Maliye Bakanlığı da yayımlanmış olduğu tebliğler ile kendisince yayımlanmadığı sürece borsa rayici olarak T.C.M.B. tarafından yayımlanan kurların esas alınacağını bildirmiştir. (130 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ)

Buna göre ticari işletmeye dahil olan parasal varlık ve borçların muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki esaslara uyulmalıdır.

A. KASA /BANKA MEVCUDU, DÖVİZE NATİK ÇEK ,SENET VE MENKUL KIYMETLER

Kasa mevcudu yabancı paralar (efektifler), bankalardaki vadeli vadesiz mevduat hesapları, nominal bedeli yabancı para cinsinden yazılı; çekler, senetler, bonolar, poliçeler, hisse senedi ve diğer menkul kıymetler işletmeye dahil oldukları günlük işlem kuru ile muhasebe kayıtlarına alınırlar. İşlem kuru mevcut değilse TCMB döviz alış kuru kullanılır. Efektif şeklindeki yabancı paraların ilk muhasebeleştirilmesinde işleme ilişkin efektif kur (işlem kuru) kullanılır. İlk muhasebeleştirme işleminden sonra yapılan her işlemin muhasebeleştirilmesinde de aynı kurala uyularak muhasebe kayıtları yapılır.

Kasa, banka ve senetli alacaklar ve menkul kıymetler gibi iktisadi kıymetler, raporlama tarihinde değerlemeye tabi tutulduklarında oluşan kur farklarının kaydedileceği karşı hesap 646 Kambiyo Karları / 656 Kambiyo Zararları hesapları olmalıdır.

Bu kıymetler kambiyo rejimine ait araçlar olup bu rejimde işlem görmeleri veya raporlama döneminde değerlemeye tabi tutulmaları durumunda oluşan kur farkı kambiyo işlemlerinin bir sonucudur. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda kambiyo (döviz) şu şekilde tanımlanmıştır: “Efektif dahil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nev’i hesap, belge ve vasıtaları,” Bu kıymetler, ticari işletmenin ekonomik tasarrufunda bulunan kıymetler olduğundan teslim veya ciro edilmek suretiyle ticari işletme tarafından diledikleri yönde kullanılabilir ödeme araçlarıdır. Bu nedenle bu kıymetlerde oluşan kambiyo değişimine ilişkin kur farkları 646 Kambiyo Karları / 656 Kambiyo Zararları hesaplarında raporlanması gerekir.

B. ALACAKLAR

İşletmenin ticari faaliyeti sonucunda kredili mal satışının sonucunda oluşan ve yabancı para ile temsil edilen alacaklar (ihracattan doğan alacaklar hariç) genellikle şirketin finansman politikasının gereğidir. Yurt içinde gerçekleşen ve bedeli yabancı para ile temsil olunan işlemlerin, döviz kazandırıcı işlem veya döviz kullanımı olduğundan söz edemeyiz. Bu işlemler döviz endeksli işlemlerdir ve bu işlemler sonucunda oluşan borç ve alacak hesaplarını kambiyo olarak nitelendirmek pek doğru olmaz. Bu türdeki alacakların ilk muhasebeleştirilmesinde belge üzerinde yazılı kurlar esas alınır. Ancak ihracattan doğan alacaklar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Yurt içinde yapılan ve bedeli yabancı para ile belirtilen işlemlerde belge üzerinde işlem kuru veya işlemin Türk Lirası karşılığı belirtilmesi zorunludur. Aksi durumda, belge hiç düzenlenmemiş sayılır ve bu durum özel usulsüzlük cezasını gerektirir. (385 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ)

Kredili satış sonucunda oluşmuş ve yabancı para cinsinden ifade edilen ticari alacakların raporlama tarihinde değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 602 Diğer Gelirler / 612 Diğer İndirimler hesapları kullanılmalıdır. Ancak 2 Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğ’inde ihracattan doğan kur farklarının 601 Yurt Dışı Satışlar hesabında muhasebeleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu açıklamaya istinaden yurt içi satışlardan doğan kur farkı gelirlerinin de 602

Diğer Gelirler hesabı yerine 600 Yurt İçi Satışlar hesabı altında muhasebeleştirilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Hesap dönemine ilişkin ticari alacakların raporlama dönemine ilişkin olarak oluşmuş kur farkı gelirleri için karşı hesap olarak; ister 600 Yurt İçi Satışlar, isterse 601 Yurt Dışı Satışlar veya 602 Diğer Gelirler hesapları kullanılsın, bu durum gelir tablosundaki net satışlar gurubunda bir değişiklik yaratmamaktadır. Ticari alacağın değerlendirilmesi sonucunda yukarıda belirtilen hangi hesap kullanılırsa kullanılsın bu durum sınıflandırma hatası olarak nitelendirilmemelidir.

Yurt dışı ve yurt içi kredili satışlar sonucunda oluşmuş ticari alacakların raporlama tarihinde değerlendirilmesi veya tahsili aşamasında oluşmuş kur farkı zararlarının muhasebeleştirilmesinde ise karşı hesap olarak 612 Diğer İndirimler hesabı dışında başka bir hesap kullanılamaz.

Yurt içinden olan ticari alacakların raporlama döneminde değerlendirilmesi ve oluşan kur farkı gelirin muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 600,601 veya 602 hesaplar kullanıldıktan sonra tahsilat yapılması halinde ilgili alıcıya düzenlenecek kur farkı faturasında daha önceleri değerlemeye ilişkin olarak yapılan kur farkı tutarlarının da dikkate alınacak olması ve işlemde oluşan kur farkının KDV'ye tabi olması; KDV beyannamesi ve muhasebe kayıtlarında uyumsuzluk yaratacaktır. Bu nedenle yurt içi ticari alacakların raporlamaya ilişkin değerlendirme kaydının raporlama sonrasında ters kayıt yapılarak değerlendirme öncesi duruma dönülmesinde fayda vardır.

Vergi hukukunda kur farkları vade farkları ile eşdeğer kabul edilmekte olup yabancı para cinsinden yapılan kredili mal satışları sonucunda oluşmuş kur farkları ticari işletmenin finansman geliri niteliğindedir.

Doktrinde raporlama dönemlerinde yukarıda belirtilen ticari alacakların değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 646 Kambiyo Karları / 656 Kambiyo Zararları hesaplarının kullanılması gerektiği konusunda görüşler mevcuttur. Ancak herhangi bir senede bağlanmamış alacakların kambiyo muamelesine tabi tutulması mümkün bulunmamaktadır. Bu nedenle ticari alacakların değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarının 646 Kambiyo Karı / 656 Kambiyo Zararı hesaplarına alınması pek doğru değildir.

Ticari nitelikte olmayıp mali nitelikteki alacaklar ise ticari işletmenin finansman hizmetinin bir sonucudur. Ancak asıl faaliyet konusu finansman hizmeti olmayan ticari bir işletmenin yabancı para cinsinden borç vermesi ve bu

işlem sonucunda faiz ve kur farkı geliri elde etmesi durumunda elde edilen faiz ve kur farklarının ticari faaliyete ilişkin gelir olarak raporlaması doğru olmayacaktır. Bu nedenle ticari nitelikte olmayan yabancı para cinsindeki mali alacakların değerlendirilmesi ve tahsili sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar/659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesaplarının kullanılması gerekir. Diğer taraftan mali nitelikteki alacaklar için dönem sonlarında veya tahsilat aşamasında faiz hesaplanacağından, hesaplanan faiz tutarı 642 Faiz Gelirleri hesabında muhasebeleştirileceği tabiidir.

C. VERİLEN AVANSLAR

Yurt içinde mukim kişi ve kurumlardan mal veya hizmet temini amacıyla verilen avanslar da ticari işletmenin finansman faaliyeti niteliğinde olup yabancı para cinsinden verilen avansların ilk muhasebeleştirilmesinde işlem tarihindeki kurların esas alınması gerekir. Raporlama dönemlerinde ise verilen sipariş avanslarının değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarında karşı hesap olarak 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar/659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesaplarının kullanılması gerekir.

Vergi matrahının belirlenmesi veya raporlama için yapılan bu değerlendirme işleminin muhasebe kaydı vergi matrahının tespiti veya raporlama tarihinden hemen sonra ters kayıt yapılarak, yapılan kur değerlemesi kaydının düzeltilmesi gerekir.

Yabancı para cinsinden verilen avanslar ile alınan avansların kur değerlemesine tabi tutulup tutulmayacağı hususu halen tartışılmakta olup Maliye Bakanlığı'nın görüşüne göre yabancı para cinsinden verilen avansların değerlemeye tabi tutulacağı ve oluşan kur farklarının vergi matrahının belirlenmesinde dikkate alınması yönündedir.

D. BORÇLAR

İşletmenin ticari faaliyeti sonucunda kredili mal veya hizmet temini sonucunda oluşan ve yabancı para ile temsil edilen borçlar (ithalattan doğan borçlar hariç) genellikle şirketin finansman politikasının gereğidir. Bu türdeki borçların ilk muhasebeleştirilmesinde belge üzerinde yazılı kurlar esas alınır. Yurt içinde yapılan ve bedeli yabancı para ile belirtilen işlemlerde belge üzerinde işlem kuru veya işlemin Türk Lirası karşılığı belirtilmesi zorunludur.

İşletmenin ticari faaliyeti sonucunda kredili mal veya hizmet temini sonucunda oluşmuş ve herhangi bir kambiyo muamelesine tabi tutulamayacak

nitelikte olan yabancı para cinsindeki borçların değerlemeye tabi tutulması veya borcun ödenmesi aşamasında oluşacak kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 780 Finansman Giderleri hesabının kullanılması gerekir. Anılan borçların vergi matrahının tespiti veya raporlama amacıyla değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farkı gelirlerinin muhasebeleştirilmesinde ise karşı hesap olarak 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabının kullanılması daha uygundur.

Diğer taraftan yurt içinde mukim kişilere olan borçların raporlama tarihinde kur değerlemesi yapıp raporlama yapıldıktan sonra kur değerlemesine ilişkin muhasebe kaydının iptal edilmesi veya ters kayıt yapılarak düzeltilmesinde yarar vardır. Yurt içinde yapılan işlemlerde oluşan kur farkları KDV'ye tabidir. Bu nedenle bu işlemlerde oluşan fiili kur farkının doğru bir şekilde hesaplanması önem arz etmektedir. Fiili kur farkı, işlem tarihindeki döviz kuru ile ödeme/taahhüt tarihindeki kur arasındaki farktır. Raporlama tarihlerinde yapılan değerlemelerde oluşan kur farkı parasal kalemlerin raporlama tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinin tespiti amacına yöneliktir ve oluşan kur farkları fiili kur farkı olarak nitelendirilemez.

Ticari nitelikte olmayım mali nitelikte olan ve yabancı para cinsinden olan borçların değerlendirilmesi için de yukarıda belirtilen kurallar aynen geçerlidir.

Diğer taraftan 163 Seri No.lu VUK Genel Tebliğ uyarınca ithal olunan sabit kıymetler ile yapılmakta olan yatırımlara ilişkin borçların değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak ilgili sabit kıymet veya yapılmakta olan yatırımlar hesabı kullanılmalıdır. Bu nitelikteki alışlara ilişkin olarak yapılan değerlendirme sonucunda oluşan kur farkı gelirlerinin de varlığın maliyetinden düşülmesi gerekir. Bu husus ilgili varlığın aktifleştirildiği yıl sonuna kadar oluşan kur farkları için geçerli olup aktifleştirme işleminin yapıldığı hesap döneminden sonra oluşan kur farkları, varlığın maliyetine eklenebileceği gibi doğrudan finansman gideri veya duruma göre gelir de yazılabilir.

E. ALINAN AVANSLAR

Mal veya hizmet satışına ilişkin olarak alınan ve yabancı para ile temsil olunan avanslar işlem tarihindeki kurlar ile muhasebe kayıtlarına alınır. Genellikle güvence olarak alınan avansların aylara sari olması beklenmez. Ancak bazı durumlarda yapılacak olan satışın finansmanı için alınan kredi niteliğinde olan alınan avanslar, ithalatta prefinansman kredisi olarak adlan-

dırılmaktadır. Alınan avanslar alındıkları tarihteki işlem kurları ile kayıtlara alınır. Raporlama tarihinde bu türdeki kaynağın değerlemesi sonucunda oluşan kur farkının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 780 Finansman Giderleri hesabının kullanılması gerekir. Raporlama tarihinde kur farkı gelirinin oluşması durumunda karşı hesap olarak 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabı kullanılmalıdır.

Diğer taraftan özellikle yurt içinde mukim kişilerden alınanların raporlama dönemindeki değerlemesi sonucunda oluşan kur farkları için yapılan muhasebe kaydının takip eden dönemde ters kayıtlarla düzeltilmesi veya iptali tavsiye olunur.

F. BANKA KREDİLERİ

İşletme faaliyetlerinin finansmanına ilişkin olarak kullanılan yabancı para cinsindeki krediler işlem tarihindeki kurlar ile muhasebeleştirilir. Kredilerin vergi matrahının tespiti veya raporlama için değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farkları ile ödeme tarihinde oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 780 Finansman Giderleri hesabının kullanılması gerekir. Banka kredilerinin değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farkı gelirlerinin muhasebeleştirilmesinde ise karşı hesap olarak; dövize endeksli kredilerde 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabı döviz kredilerinde ise 646 Kambiyo Karları hesabının kullanılması uygundur. Ancak hesap dönemi içinde daha önceleri raporlama için yapılan değerlemede 780 Finansman Giderlerine alınmış aleyhteki kur farkları var ise, ilgili raporlama tarihinde banka kredilerinin değerlendirilmesi sonucunda lehte kur farkı oluşması halinde, oluşan kur farkının muhasebeleştirilmesinde 780 Finansman Giderleri hesabı da kullanılabilir. Ancak bu şekildeki muhasebe kayıtları sonucunda 780 Finansman Giderleri hesabı altında açılmış kur farkı tali veya muavin hesapların alacak bakiye verecek şekilde kayıt yapılmamaktadır.

İthal edilen sabit kıymet ve yapılmakta olan yatırımlar için kullanılmış döviz kredilerinin değerlendirilmesi veya ödemesi sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak ilgili iktisadi kıymet hesabı kullanılır. Aktifleştirme ve yatırım döneminden sonra banka kredilerinin değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde karşı hesap olarak 780 Finansman Giderleri hesabı veya durumuna göre 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar veya 646 Kambiyo Karları hesabı kullanılır. Bu türdeki borçların takip eden hesap dönemlerinde de değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farkları mükellefin tercihine göre doğrudan gider veya gelir kaydedilebileceği gibi ilgili iktisadi kıymetin maliyetine de eklenebilir.

IV. SONUÇ

Bedeli yabancı para ile temsil olunan iktisadi kıymetlerin, ticari işletmeye dahil edilmesi aşamasında; bu kıymetlere ilişkin ödeme ve tahsilat işlemlerinde ve iktisadi işletmede mevcut olan bu kıymetlerin vergi matrahının tespiti veya raporla dönemleri (aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık) itibariyle değerlendirilmesi sonucunda oluşan değerlendirilmesi yapılan kıymete eklenmesi veya ilgili kıymetten düşülmesi gereken kur farkının muhasebeleştirilmesinde kullanılacak karşı hesabının belirlenmesinde doktrinde ve uygulamada bir standart mevcut değildir.

Bu durum vergi matrahının tespiti açısından bir sakınca yaratmamasına karşın gelir tablosu kalemlerinde sınıflandırma farkı yaratmakta ve şirketin finansal performansının analizine etki etmektedir. Konunun bu yönüyle değerlendirildiği yazımızda yukarıda belirtilen açıklamalara göre yabancı para ile temsil olunan iktisadi kıymetlerin, işletmeye dahil edilmesinden (ilk muhasebeleştirilmeden) sonra ödeme ve tahsilat işlemleri ile vergi matrahının tespiti veya raporlama için yapılan kur değerlendirmeleri sonucunda oluşan ve ilgili iktisadi kıymetin bilanço değerinde düzeltme yapan kur farklarının kaydedileceği gelir tablosu hesaplar yukarıda belirtilmiş olup açıklanan işlemlerin özeti aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

YABANCI PARA CİNSİNDEN İFADE EDİLEN İKTİSADİ KIYMET ÇEŞİDİ	RAPORLAMA GÜNÜNDE OLUŞAN KUR FARKININ GELİR TABLOSU HESABI
Kasa Mevcudu, Banka Mevduatı, Çek, Senet, Poliçe, Bono, Tahvil, Diğer Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası Araçları ve Dövizli Ödemeyi Sağlayan Her Türlü Kıymet	646 Kambiyo Karları 656 Kambiyo Zararları
Ticari Alacaklar	600 Yurt İçi Satışlar 601 Yurt Dışı Satışlar 602 Diğer Gelirler 612 Diğer İndirimler
Mali Alacaklar	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar 659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar
Verilen Avanslar	649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar 659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar
Borçlar, Banka Kredileri	780 Finansman Giderleri 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar
Alınan Avanslar	780 Finansman Giderleri 649 Diğer Olağan Gelir ve Karlar 646 Kambiyo Karları

KAYNAKÇA

Hazine Müsteşarlığı (11.08.1989). **Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar**. Ankara: Resmi Gazete (20249 sayılı)

Maliye Bakanlığı (01.08.2008) **385 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ**. Ankara: Resmi Gazete (26954 sayılı)

Maliye Bakanlığı (16.12.1993). **2 Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğ**. Ankara: Resmi Gazete (21790 sayılı)

Maliye Bakanlığı (20.04.1976). **130 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ**. Ankara: Resmi Gazete (15565 sayılı)

Maliye Bakanlığı (28.02.2004). **328 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğ**. Ankara: Resmi Gazete (25387 sayılı)

T.C. Yasalar (10.01.1961). **213 Sayılı Vergi Usul Kanunu**. Ankara: Resmi Gazete (10705 sayılı)